

VILLA VREDEBURCHT AAN DE LIESBOSLAAN EN JONKHEER VAN NISPEN TOT SEVENAER

Door Gerard Otten

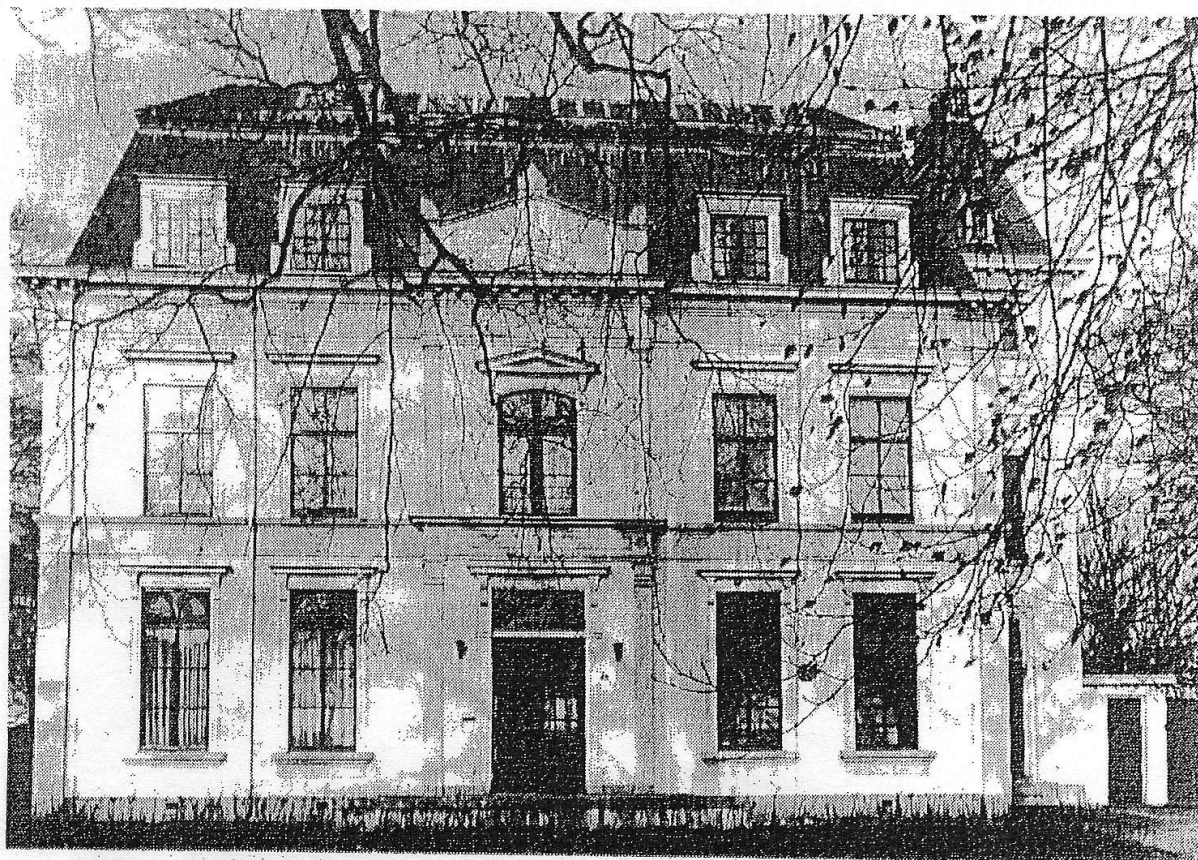
De grote villa op de hoek van de Liesboslaan en de Nieuwe Heilaarstraat maakt tegenwoordig onderdeel uit van het complex van het verpleeghuis Lucia. In de tuin staan nog enkele grote bomen, maar van de oorspronkelijke aanleg met vijver en slingerpaden is weinig meer over. Terecht is het pand in 1993 voorgedragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. Het is een goed voorbeeld van landhuisbouw in en rond Breda in de negentiende eeuw. Het huis is belangrijk vanwege zijn ligging aan de rand van de dorpskern van Princenhage in een parkachtige tuin. De naam Villa Vredeburcht, waaronder het pand lang bekend heeft gestaan, is waarschijnlijk gegeven door Jonkheer Van Nispen tot Sevenaer, die sinds 1893 de eigenaar was.

De bouw

Cornelis Loriaux te Breda kocht in 1853 van de landbouwster Adriana Schrauwen een perceel bouwland van ruim één hectare aan de huidige Liesboslaan.² Dit perceel moet ook een gedeelte van de ondergrond van het huidige Lucia omvat hebben. In 1856 stichtte hij hier de huidige villa.³ Het kadaster noemt als jaartal 1857. Meestal loopt het kadaster in deze tijd een jaar achter. In 1856 al werd in dit huis een kind geboren van Loriaux.⁴ Waarschijnlijk moeten wij dus inderdaad 1856 aanhouden als bouwjaar. Merkwaardig genoeg staat op het hand getekende exemplaar van de topografische kaart van 1840 op deze plaats reeds een groot park getekend met een ronde vijver en slingerpaden en enkele gebouwen. Waarschijnlijk is de kaart na 1840 nog bijgewerkt.

Rond 1960 is de Nieuwe Heilaarstraat aangelegd, dwars door de tuin van de villa. Daardoor is het koetshuis gescheiden van de rest van het complex. Als we het bescheiden gebouwtje aan de oostzijde van de Nieuwe Heilaarstraat, bijna op de hoek van de Liesbosstraat bekijken kunnen we de oorspronkelijke functie gemakkelijk herkennen. Op de zolderverdieping zit nog de grote deur waardoor het hooi naar binnen werd gehaald. De bouwstijl van het huis laat echter niet toe hier een bouwperiode aan toe te kennen.

Loriaux was gepensioneerd Oost-Indisch ambtenaar en was geboren in Soerabaya in 1799.⁵ In 1852 kwam hij uit Amsterdam aan in Breda, waar hij trouwde met Sara Jacoba Wilhelmina Stijman, geboren op Amboina in 1826.⁶

In 1888 bood de eigenaar op een veiling voor notaris Bossers in hotel Bellevue zijn bezit te koop aan. ⁷ Het herenhuis met een gedeelte van de tuin maakte de eerste koop uit. De rest van de tuin werd in vier percelen naast

elkaar te koop aangeboden. De grenzen waren door palen in het terrein aangegeven. Alleen het meest westelijke perceel werd verkocht, aan Govert Verhoeven, die we al eerder tegen gekomen zijn als speculant aan de Liesboslaan.

Villa Rustoord

Volgens het kadaster stichtte Verhoeven in 1890 op zijn nieuw verworven grond een huis.⁸ Waarschijnlijk zal dat in 1888 of 1889 geweest zijn, gezien het feit dat het kadaster in deze tijd één of twee jaar achter loopt. Verhoeven woonde niet lang in het huis, want hij verhuisde in 1890 naar Hotel Liesbosch. Daarna verhuurde hij het pand. In 1899 verkocht Verhoeven het huis aan Frans Elias Trarbach, wonende te Hof van Delft.⁹ Van 1902 tot 1906 woonde hier Ignatius Franciscus Hendriks, zonder beroep.¹⁰ Volgens het adresboekje van 1906 woonde deze Hendriks in Villa Rustoord, Liesboschstraat A 242 B, waarmee ons meteen de huisnaam bekend is. Op een prentbriefkaart van de molen Vrede en Hoop uit het begin van deze eeuw kunnen we aan de rechterzijde van de Liesboslaan een witgepleisterd huis zien van één bouwlaag. Waarschijnlijk had het een symmetrische gevel van vijf traveeën breed met de deur in het midden. Boven de deur bevond zich een kleine topgevel. Villa Rustoord is later gesloopt. Het perceel maakt tegenwoordig deel uit van het terrein van het Lucia. Het laatste adres van het pand was Liesboslaan 6.

De traptoren

In 1890 verkocht Loriaux zijn huis aan Frederic Joseph Piek, koopman te Kralingen.¹¹ Loriaux verhuisde vervolgens naar een ander huis in Princenhage.¹²

In het Voorstel tot plaatsing van panden op de gemeentelijke monumentenlijst wordt gesteld dat het huis aanvankelijk een zeer sober uiterlijk gehad zou hebben, ongeveer zoals het Huis Mertersem aan de Haagweg, op de hoek van de Esserstraat: een strakgepleisterde lijstgevel met een hoog schilddak. In 1872 zou het huis Ingrijpend gerenoveerd zijn, waarbij de traptoren aan de rechterzijde gebouwd zou zijn. De frontgevel zou daarbij gewijzigd zijn en het huis voorzien van een nieuwe dakpartij.

Andere gegevens die in het Voorstel tot plaatsing van panden op de gemeentelijke monumentenlijst worden genoemd zijn aantoonbaar onjuist, zodat ook aan het jaartal 1872 getwijfeld mag worden. In 1891 staat in het kadaster de aantekening 'herbouw'. De oudste foto van het is pas van 1898 zodat we, bij gebrek aan oude afbeeldingen geen oordeel kunnen vellen over het oudste uiterlijk van het huis. Zoals gezegd is het huis gebouwd in 1856. De bouwstijl van het huidige pand is daarmee niet in strijd. Het is dus niet onmogelijk dat het pand vanaf het begin dit uiterlijk gehad heeft. De toren aan de rechterkant is overigens géén traptoren. Het trappenhuis bevindt zich recht achter de hoofdingang, in het midden van het huis dus. In de toren bevinden zich gewoon kamers. Als we tekeningen bekijken van latere verbouwingen is het inderdaad niet onmogelijk dat de toren later tegen een bestaand pand is gebouwd.

Het wapen van Jonkheer S.E.J.M. van Nispen tot Sevenaer.
Afbeelding uit W.J.F. Juten, *Kwartierstaten van Nederlandsche katholieken*, 2e serie (Bergen-op-Zoom, 1910).

Jonkheer Van Nispen tot Sevenaer

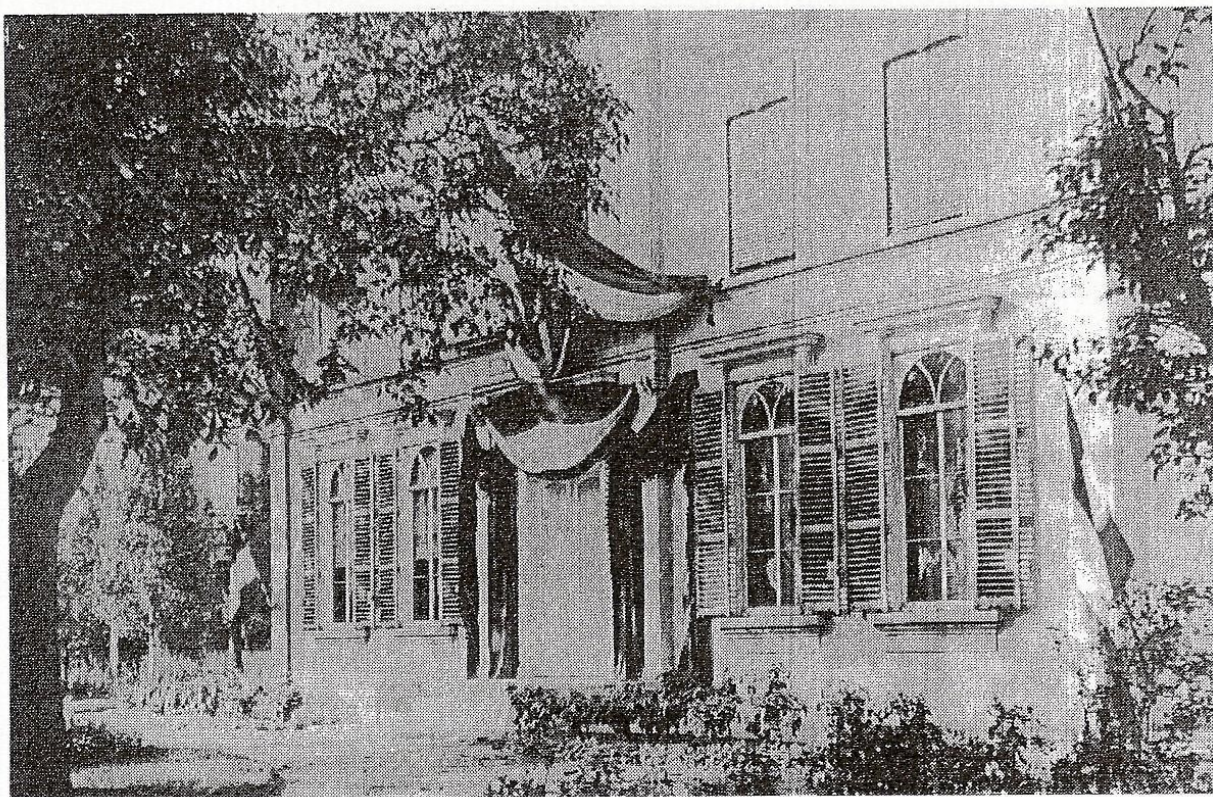
Fick, of Ficq, betrok meteen zijn nieuwe woning, maar hij kon er niet lang van genieten. In 1893 moest hij zijn woning weer verkopen aan Jonkheer S.E.J.M. van Nispen tot Sevenaer, grondeigenaar te Teteringen,¹³ Ficq kon weer terugkeren naar Kralingen. Jonkheer Stanislas Ernest Jean Marie van Nispen tot Sevenaer was geboren in Zevenaer op huis Sevenaer, in 1838.¹⁴ In 1886 trouwde hij in St. Joost ten Noode, een voorstad van Brussel, met Gabrielle Pauline Vedustine Josephine Neumans. Het echtpaar had geen kinderen. In 1889 kwamen zij uit Brussel in Teteringen wonen. In het bevolkingsregister heet hij rentenier. De jonkvrouw overleed in 1891 in Antwerpen en de jonkheer nam dus in 1893 zijn intrek in zijn huis in Princenhage. De jonkheer moet een merkwaardige figuur geweest zijn. Hij probeerde op alle mogelijke manieren zijn adeldom luister bij te zetten. Waarschijnlijk is hij degene geweest die de villa de naam Vredeburcht gegeven heeft. Een villa was natuurlijk niet goed genoeg

vooriemand van adel, alleen een kasteel kon voor een jonkheer geschikt zijn om in te wonen. In het adresboekje van 1895 staat als zijn adres dan ook vermeld kasteel "Vredelust" en in het adresboekje van 1898 kasteel "Vredeburcht". Volgens de eerder genoemde foto van 1898 stond de naam aangegeven boven de voordeur. Sinds 1900 had hij in de Martinuskerk een zitplaats gepacht in de kapel aan de noordzijde van het koor.¹⁵ Hier had hij gezelschap van Mr. Van Aken, die in Huize de Bloemkool woonde en Mr. Van Mierlo, de eigenaar van het buitengoed Heilaar. In 1905 was hij de enige die in de kapel een plaats gepacht had. Met recht een exclusieve plaats! Van Nispen was geen lid van de Ridderschap van Noord-Brabant, maar wél van de Ridderschap van Gelderland.¹⁶ Waarschijnlijk was de Ridderschap van Noord-Brabant voor hem te duur.

Van Nispenen de obelisk op de Haagse Markt

Op 6 september 1898 werd op de Markt van Princenhage ter gelegenheid van de inhuldiging van koningin Wilhelmina een obelisk opgericht.¹⁷ De onthulling vond plaats door Baron van Hardenbroek van Bergambacht en 's Heeraertsberg, Grootmeester van het huis der Koningin, die, samen met andere genodigden door een extra-tram van de Zuid-Nederlandsche Stoomtramweg-Maatschappij van het station te Breda naar Princenhage was vervoerd. Het uitvoerend comité stond onder leiding van onze jonkheer. In de toespraak na de onthulling herinnerde Van Nispen er aan dat een van de voorzaten van zijn geslacht de eerste steen gelegd had van de Grote Toren van Breda.

Villa Vredeburcht op 6 september 1898, de dag dat de obelisk op de Markt van Princenhage werd onthuld. Dit is de oudste afbeelding die van de villa bekend is. (Collectie Gemeentearchief Breda)

In verband met de onthulling van het monument probeerde Van Nispen zichzelf zoveel mogelijk op de voorgrond te stellen. In het krantenverslag van de onthulling van de gedenknaald, waarschijnlijk door Van Nispen zelf opgesteld, worden bij de aanwezige autoriteiten de eigenaars van verschillende heerlijkheden dezer gemeente genoemd. Daarmee worden dan de eigenaren bedoeld van landgoederen en villa's rond begeven. De gemeente Breda zou zich door de collectie onder de naam 'Van Nispen's Schilderijen-Galerij' ten toon te stellen belachelijk maken. De heer R6mbouts stelde in de gemeenteraad voor de schunnige stukken uit de verzameling te halen. De voorzitter, A.P. Scheltus, als waarnemend burgemeester, protesteerde tegen die uitdrukking. Als daarmee naakte figuren bedoeld werden, die trof men in elk museum aan. Uiteindelijk werd de schenking onder de gestelde voorwaarde niet aanvaard.

Van Nispen had zijn villa nagelaten aan juffrouw Manisse.²³ Zij vertrok in 1912 naar Ukkel, een voorstad van Brussel, waar zij trouwde met Johan Rabo, baron van Keppel.²⁴

De verdere lotgevallen van de villa

In 1916 werd de villa verkocht aan Judith Maria d'Arnaud-Gerkens, gehuwd met Johannes Lourens Henkes.²⁵ Johannes Lourens Henkes Hermanuszoon was geboren te Delfshaven in 1871 en overleed in Breda in 1935.²⁶ Hij was de oprichter van de Henkes' Jamfabriek aan de Haagweg. Deze fabriek werd aanbesteed in 1900 en draaide voor het eerst in 1901. In mei 1915 werd het fabrieksgebouw door brand getroffen. Ook het woonhuis van de familie Henkes aan de Haagweg brandde geheel af, inclusief een kostbare schilderijenverzameling. Dat zal ook wel de reden geweest zijn voor Henkes om Villa Vredeburcht te kopen. De fabriek werd onmiddellijk herbouwd en is pas enkele jaren geleden afgebroken. Ter plaatse staat nu de broodfabriek van Welten, op de hoek van de Haagweg en de Ettensebaan. J.L. Henkes was familie van de distillateur J.H. Henkes te Delfshaven. De Henkes' Jamfabriek ging in 1903 failliet, maar Henkes kon met steun van de bank H.H. van Mierlo en Zoon verder gaan onder de naam N.V. Pulp, Jam- en Conservenfabriek, Vruchten- en Groentendrogerij. De firma zette eigen landerijen op onder Rijsbergen (De Vloeiweide, Het Verveul). Later had Henkes op De Vloeiweide ook een landhuis. Sinds 1929 droeg de fabriek de naam Princenhage-Kapelle, Culturen en Fabrieken. Bij de reorganisatie van 1952 trad de familie Henkes uit het bedrijf en kwam het huidige Preservenbedrijf tot stand, met het accent op de drogerij van land- en tuinbouwproducten, later aangevuld met de Nibb-itt snackproductie. Het bedrijf bestaat nog steeds aan de Ettensebaan.

In 1957 ging het eigendom van Villa Vredeburcht over op Johannes Lourens Henkes junior, industrieel te Breda.²⁷ Op 12 en 13 mei 1964 werd in de villa 'Vredeburcht' een belangrijke kunst- en inboedelverveiling gehouden van de verzameling Chinees porselein, oude schilderijen, antieke meubelen alsmede de kostbare inboedel, omvattende de nalatenschap van de heer J.L. Henkes, zoals de veilingcatalogus ons leert. In 1969 tenslotte werd het pand verkocht aan het naastgelegen bejaardenoord Lucia. De villa werd aanvankelijk gebruikt voor de huisvesting van bejaarden en later als kantoorpand. Een gedeelte van de tuin werd opgeofferd aan de aanleg van de Nieuwe Heilaarstraat, waardoor ook het koetshuis gescheiden werd van de rest van het complex.

Noten

1. Voorstel tot plaatsing van panden opdegemeentelijke monumentenlijst. Gebied VII, Princenhagekern (Breda, 1993).
2. GABreda, kadastrale leggers van de gemeente Princenhage, art. 1410.
3. Kadastrale leggers van de gemeente Princenhage, art. 1812.
4. Geboorteregister van Princenhage 1856, akte 33.
5. Bevolkingsregisters van Princenhage 1860-1879, deel 1, blad 246.
6. 6. Bevolkingsregister Breda 1848-1860, deel 1, blad 43.
7. Afd. III-86, inv. nr. 48, akte 2766.
8. Kadastrale leggers gemeente Princenhage, art. 3175.
9. Afd. III-86, inv. nr. 59, akte 5031.
10. Bevolkingsregister Princenhage 1900-1907, deel IA, blad 291.
11. Kadastrale leggers van de gemeente Princenhage, art. 4178 en afd. I11-86, iiv. nr. 50, akte 3172.
12. Bevolkingsregisters van Princenhage 1890-1899, deel IA, blad 346.
13. Kadastrale leggers van de gemeente Princenhage, art. 4431 en bevolkingsregister van Teteringen.
14. Nederland's Adelsboek 1949, 264.
15. Afd. III-113, inv. nr. 762.
16. Overlijdensadvertentie in Dagblad van Noord-Brabant, 14 oktober 1910.
17. 'De feesten te's Princenhage' in Nieuwe Bredasche Courant, 18 september 1898 en 'Inhuldigingsfeest te Princenhage' in Nieuwe Bredasche Courant, 21 september 1898.
18. Archief gemeentebestuur van Princenhage 1811-1941, voorl. inv. nr. 8, fol. 238v.
19. Afd. III-113, inv. nr. 769.
20. Overlijdensadvertentie in Dagblad van Noord-Brabant, 14 oktober 1910.
21. Bevolkingsregister Princenhage 1890-1899, dienstboden, blad 66 en afd. I11-113, inv.' nr. 170.
22. Notulen der vergaderingen van den gemeenteraad Breda 1911, 334 en 369.
23. Kadastrale leggers van de gemeente Princenhage, art. 4431.
24. Gezinskaarten Princenhage Manise en Nederland's Adelsboek 1914, 514.
25. Kadastrale leggers van de gemeente Princenhage, art. 6230 en 6340.
26. Henk Muntjewerff, 'Preserven bestaat als produktiebedrijf deze maand tachtig jaar', in Nutricia Nieuws, juni 1981.
27. Kadastrale leggers van de gemeente Princenhage, art. 10.081. •